

Міжнародний арбітраж в Україні у 2024 році: позитивні підсумки в надскладні часи

№52, 26 грудня 2024



Тетяна Сліпачук ,
кандидат юридичних наук, спеціальний радник
Sayenko Kharenko



Аліна Данилейко ,
старший юрист
SAYENKO KHARENKO

Міжнародний арбітраж уже давно став невід'ємною частиною правового життя України як держави та її професійної правничої спільноти. У межах цієї спільноти сформувався стабільний пул висококваліфікованих адвокатів, які спеціалізуються на представництві клієнтів у міжнародних комерційних та інвестиційних арбітражних спорах.

З початку війни значущість міжнародного арбітражу в Україні, як інвестиційного, так і комерційного, лише зростає. У сфері інвестиційного арбітражу, з комплексу міжнародно-правових способів відновлення справедливості та забезпечення невідворотності відповідальності за скоєні злочини, саме цей інструмент став тим законним правовим механізмом, який може використати український бізнес проти держави-агресора. У сфері комерційного арбітражу практика показує, що іноземні контрагенти, які постачають послуги і продукцію військового призначення з початку 2022 року, дедалі частіше налягають на включенні до своїх контрактів з українськими державними органами та підприємствами застереження про міжнародний комерційний арбітраж.

Стійкість українських національних арбітражних інституцій міжнародного комерційного та морського арбітражу – МКАС та МАК при ТПП – стали взірцем для міжнародної арбітражної спільноти. Із березня 2022 року ці інституції продовжують надавати свої послуги, забезпечуючи розгляд спорів та збагачуючи українську і світову практику міжнародного арбітражу досвідом адміністрування спорів у період воєнного стану та активних воєнних дій, а також розглядом спорів, пов'язаних із міжнародними контрактами у військово-технічній сфері.

Міжнародна й внутрішня активність українських адвокатів у сфері міжнародного арбітражу, спрямована на підтримку проарбітражного іміджу України та національних арбітражних інституцій, стала джерелом важливих змін як у практиці самих інституцій, так і пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства про міжнародний арбітраж.

МКАС і МАК при ТПП України

Обидві інституції продовжили гідно справлятися з усіма викликами воєнного періоду та адмініструвати справи, забезпечуючи слухання здебільшого в онлайн або в гібридному форматі.

На 1 січня 2024 року в МКАС залишалось нерозглянутими 177 справ, прийнятих у 2023 році, до яких станом на 15 грудня 2024 року додалося 435 нових справ, прийнятих до провадження у 2024 році. У МАК на 15 грудня 2024 року зареєстровано 19 справ, що є своєрідним рекордом цієї інституції за останні 5 років. Очікується, що галузева структура спорів, яку відображає МКАС у своїх звітах, залишиться приблизно такою самою, включно з уже сталою присутністю в ній спорів у сфері оборонних контрактів, але остаточно пересвідчитись у цьому ми зможемо лише тоді, коли побачимо відповідну статистику у звіті МКАС.

Протягом 2024 року МКАС та МАК ухвалили низку важливих рішень щодо різних аспектів адміністрування спорів.

Серед них можна виділити затвердження *комплаєнс-політик щодо справ із підсанкційним елементом*¹. Значне посилення та географія санкційних режимів, запроваджених унаслідок військової агресії російської федерації проти України міжнародними організаціями, окремими державами, включно з Україною, вплинуло на різних учасників міжнародного арбітражного розгляду: сторони та їхніх представників, арбітрів та самі арбітражні інституції. Економічні санкції хоча й не спрямовані безпосередньо проти арбітражного розгляду, можуть значно ускладнити його проведення. Наприклад, фінансові санкції, включно із заморожуванням активів, заборонаю доступу до фондів і ресурсів, а також обмеженням на поїздки, можуть негативно впливати на сторону арбітражного процесу й ускладнювати його. Санкції загалом впливають на мережу відносин, залучених в арбітражному провадженні. Наприклад, арбітражні інституції повинні перевіряти, чи саме ініціювання арбітражного провадження (наприклад, через сплату авансових платежів) може потенційно порушувати санкції. МКАС і МАК, до яких у 2023 та 2024 роках стали все частіше надходити справи за участю підсанкційних осіб, відобразили у своїх комплаєнс-політиках базові вимоги до інформації, яку сторонам необхідно надати щодо їх ідентифікації, у тому числі пов'язаних із ними юридичних осіб та бенефіціарних власників. Крім того, було окремо наголошено на можливих додаткових вимогах щодо здійснення платежів, передбачених Регламентами згаданих арбітражних інституцій.

¹ https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Rekomendatsiyi-ICAC_Komplayens-polityka_ua.pdf

Також влітку було внесено зміни² до Регламентів МКАС і МАК щодо особливостей прийняття до розгляду позову, що містить вимоги, які випливають із двох або більше договорів. Ці зміни мали усунути прогалину Регламентів у врегулюванні консолідації у позові вимог за декількома контрактами. Частина 2 статті 17 Регламенту МКАС наразі встановлює: "У разі подання позову, що містить вимоги, які випливають з двох або більше договорів, які можна виділити в окремі позови, і позивач наполягає на прийнятті такої справи до провадження, Голова МКАС може прийняти цей позов, коли арбітражні угоди є сумісними та одночасний розгляд таких вимог сприяє ефективності і швидкості арбітражного розгляду. Розмір арбітражного збору у такому випадку обчислюється у порядку, визначеному абзацом другим пункту 9 розділу III Положення про арбітражні збори та витрати". Пункт 9 розділу III Положення про арбітражні збори та витрати був відповідно доповнений абзацом такого змісту: "При прийнятті до провадження позову, що містить вимоги, які випливають з двох або більше договорів, які можна виділити в окремі позови, арбітражний збір обчислюється як сума арбітражних зборів, розрахованих по кожному договору без нарахування реєстраційного збору (крім одного)".

² <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Zminy-do-polozhennya-pro-zbory-ta-vytraty-1.pdf>;
<https://macom.org.ua/wp-content/uploads/Zminy-do-Reglamentu-MAK.pdf>

Такий підхід загалом відповідає усталеній міжнародній практиці та істотно додає прозорості у вирішенні цього питання. Оскільки прийняття рішення Президентом МКАС і МАК пов'язане зі встановленням таких умов консолідації вимог за різними контрактами як *сумісність арбітражних угод та ефективність і швидкість арбітражного розгляду*, логічним подальшим розвитком врегулювання цього питання буде надання *обом сторонам* спору можливості прокоментувати таке об'єднання позовних вимог, щоб на стадії прийняття справи до провадження була можливість оцінити згадані критерії, а можливо, й отримати обопільну згоду сторін на подібний консолідований позов.

Питання правового регулювання міжнародного арбітражу

Рекомендації Комітету Верховної Ради України з питань правової політики

27 – 28 березня 2024 року в Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики (далі – Комітет з правової політики) відбулися слухання на тему: "Шляхи до миру: проблематика та перспективи альтернативного вирішення спорів у сучасних умовах"³. Метою слухань було визначення пріоритетних кроків та заходів, що посилять роль альтернативних способів врегулювання спорів в Україні в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови економіки України. У професійному середовищі були обговорені питання, що стосуються не лише аналізу сучасного

стану застосування альтернативних способів розв'язання спорів в Україні в умовах війни, а й перспектив подальшого розвитку таких альтернативних способів вирішення спорів, як медіація, розгляд спорів третейським судом та міжнародним арбітражем. За результатами слухання Комітет прийняв Рекомендації⁴ з важливими висновками та пропозиціями. Щодо міжнародного арбітражу, заслуговують на увагу такі рекомендації:

– щодо внесення змін до статті 1 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" з метою віднести до компетенції міжнародного комерційного арбітражу спори, які виникають на підставі міжнародного договору, закону України, акта іноземної держави, або угоди сторін, інвесторів з державою Україна (її органами), іншими державами (їх органами) у зв'язку зі здійсненням інвестиційної діяльності на території України чи іншої держави, зокрема щодо допуску, здійснення, обмеження, зміни, припинення, захисту та гарантій інвестицій, щодо поводження з такими інвестиціями та інвесторами; а також щодо внесення відповідних змін до статті 26 Закону України "Про режим іноземного інвестування";

– рекомендація Кабінету Міністрів України у проєктах нових двосторонніх угод про сприяння та взаємний захист інвестицій або під час перегляду вже наявних угод, а також в угодах про вільну торгівлю, які містять положення про захист інвестицій, як однієї з опцій вирішення спору між державою та інвестором вказувати МКАС при ТПП України, що сприятиме подальшому розвитку цієї арбітражної інституції. Також було зазначено необхідність розширення арбітрабельності спорів, сприяння проарбітражному підходу з боку державних судів до питань у сфері міжнародного арбітражу, та встановлення преюдиціальності арбітражних рішень.

³ https://kompravpol.rada.gov.ua/documents/sluhannja_and_kr_stoly/74713.html

⁴ <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34671.pdf>
Схвалені на засіданні Комітету від 31 липня 2024 року (протокол № 164)

І це лише частина висновків, до яких Комітет дійшов на підставі активного обговорення питань. Комплексна фахова дискусія щодо статусу й проблем застосування та розвитку всіх форм альтернативного розгляду спорів (далі – АДР) дала змогу Комітетові сформулювати практичні рекомендації та поставити завдання перед державними органами для якісного поліпшення позиціонування АДР в Україні. Без перебільшення можна сказати, що такий підхід на рівні профільного парламентського комітету до розвитку міжнародного арбітражу загалом було сформульовано вперше за всю історію розвитку АДР в Україні.

Пропозиції юридичної спільноти у сфері міжнародного комерційного арбітражу

У контексті вищезгаданого неможливо оминути й послідовні пропозиції професійної юридичної спільноти у сфері міжнародного комерційного арбітражу, яка під егідою Української Арбітражної Асоціації запропонувала до широкого обговорення та подала на розгляд Комітету з правової політики текст законопроекту щодо узгодження законодавства України про арбітраж із Типовим законом ЮНСІТРАЛ у редакції 2006 року⁵, що відповідно вимагає змін до різних нормативних актів, включно з Цивільним та Господарським процесуальними кодексами України тощо. Серед пропозицій – розширення кола спорів, що можуть бути передані на вирішення до міжнародного комерційного арбітражу; нові підходи до визначення письмової форми арбітражної угоди та порядку її укладання, а також законодавче закріплення принципу поширення дії арбітражної угоди на нову сторону в разі заміни сторони в зобов'язанні; установлення для арбітрів таких самих гарантій конфіденційності, які вже встановлено для медіаторів і суддів; звільнення від доказування щодо обставин, установлених резолютивною частиною рішення міжнародного комерційного арбітражу, щодо якого в Україні постановлено судове рішення про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу; про визнання рішення міжнародного комерційного арбітражу, що не підлягає примусовому виконанню, або про відмову в скасуванні такого рішення; заборона позовів до суду, єдиною вимогою яких є визнання арбітражної угоди недійсною, такою, що втратила чинність або не може бути виконано, та інші новели.

⁵ http://www.arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/УАА_Порівняльна%20таблиця_07052024_final.pdf

Згадані пропозиції оформлено в порівняльну таблицю й передано для вивчення до профільного комітету парламенту, тому сподіваємося, що наступного року нас очікуватиме продовження публічного обговорення запропонованих змін, оскільки вже попередня дискусія серед юристів-практиків і судової влади засвідчила як їх важливість, так і спірність з погляду формулювань чи правозастосування. Таке обговорення дасть змогу відшліфувати пропозиції та забезпечити надалі їх правильне застосування.

Крім того, у контексті згаданих Рекомендацій наразі розглядають і законопроект № 12141 від 21 жовтня 2024 року про розширення змісту поняття "арбітраж" до його усталеного міжнародного розуміння, яке охоплює міжнародний комерційний та міжнародний інвестиційний арбітраж. Такий підхід знайшов відображення і в національних законах у юрисдикціях, які прийняли національне законодавство про міжнародний арбітраж на основі положень Типового Закону ЮНСІТРАЛ (наприклад, в Австрії, Німеччині, Турецькій Республіці та ін.).

Судова практика

Протягом 2024 року українські суди продовжили зміцнювати проарбітражний підхід під час розгляду справ, пов'язаних із визнанням та виконанням, а також скасуванням міжнародних арбітражних рішень. Цей процес відзначився низкою тенденцій та висновків, які, безумовно, визначатимуть вектор розвитку судової практики у сфері арбітражу також і в наступному році.

Основні тенденції судової практики у 2024 році можна підсумувати до таких ключових аспектів:

- суди прагнуть до більш чіткого визначення правової природи арбітражних угод, що поступово сприятиме стабільності арбітражної практики та зменшенню можливостей для звернень до національних судів в обхід арбітражних угод;
- зростання кількості судових справ про визнання та виконання і скасування арбітражних рішень у сфері оборонно-промислового комплексу, що є логічною відповіддю на активізацію цих правовідносин в умовах воєнного стану та зростання кількості арбітражів у цій галузі;
- більш вузьке тлумачення поняття "публічного порядку", яке дозволяє визнання та виконання арбітражних рішень навіть проти державних підприємств, що підвищує правову визначеність для нерезидентів, що є контрагентами згідно з контрактами оборонного значення;
- подальше обмеження судового втручання під час перегляду арбітражних рішень, що сприяє автономії арбітражу та зменшує ризики безпідставного оспорювання та затягування судових процесів.

Про судові рішення, які сприяють цим тенденціям, розповімо докладніше далі.

3.1. Чітке визначення правової природи арбітражної угоди

Судова практика свідчить, що у справах про оспорювання арбітражних рішень заявники часто посилаються на недійсність арбітражної угоди як підставу для скасування. Однак національні суди здебільшого відхиляють такі аргументи, якщо дійсність угоди не оспорив заявник у процесі арбітражу або в окремих провадженнях (наприклад, у справі № 824/91/24 аргументи заявника щодо недійсності арбітражної угоди ВС відхилив саме через те, що дійсність арбітражної угоди заявник окремо не оспорював).

У справі № 911/1766/22 Верховний Суд (далі – ВС) підтвердив, що арбітражна угода не є традиційним правочинном, оскільки вона породжує лише процесуальні, а не матеріально-правові наслідки (постанова КГС ВС від 30.08.2024 р., справа № 911/1766/22). Хоча позицію щодо правової природи арбітражної угоди як цивільно-правового договору ВС сформулював ще в попередні роки (подібні висновки ВС містяться у справах № 824/123/22, № 824/97/22, № 824/99/22), саме в цьому році ВС чітко окреслив спеціальний механізм оспорювання її дійсності.

Таким чином, законодавство встановлює спеціальний порядок оспорювання арбітражної угоди. Це можливо лише в трьох випадках: (1) визнання та виконання арбітражного рішення, (2) оспорювання арбітражного рішення, або (3) під час подання позову іншою стороною контракту, який містить арбітражне застереження. ВС визначив, що "поза [цими] виключними випадками національні суди

не мають компетенції розглядати питання дійсності третейської (арбітражної) угоди" (постанова КГС ВС від 30.08.2024 р., справа № 911/1766/22).

З одного боку, такий підхід ВС обмежує можливість подання самостійних позовів про визнання арбітражної угоди недійсною, що на практиці може ускладнювати процедуру оспорювання арбітражних рішень для заявників. Це підкреслює важливість своєчасного оскарження умов арбітражу та стабільність правових рішень у сфері арбітражу.

З іншого боку, з огляду на те, що існує лише три випадки, коли сторона може оспорити дійсність арбітражної угоди поза межами арбітражу, підхід ВС може спричинити частіші випадки звернення заявників до господарського суду з позовом, який підпадає під дію арбітражного застереження. Окрім правових питань це також створить додаткові ризики для добросовісної сторони, яка буде змушена витратити ресурси на заперечення проти судового розгляду та вимагати передання справи до арбітражу. Одразу виникає питання відшкодування витрат, понесених на такий захист своїх інтересів у суді, зокрема в межах арбітражного провадження. Судова практика поки що не пропонує чіткої відповіді на запитання: можна такі витрати кваліфікувати як збитки чи їх можна визнати витратами на правову допомогу? Проте вже зараз очевидно, що можливість подання самостійного позову про відшкодування таких витрат виглядає сумнівною, оскільки арбітражна угода не створює майнових зобов'язань у традиційному розумінні, що обмежує перспективи таких вимог. Це питання залишається актуальним для подальшого вдосконалення судової практики та законодавства України у сфері міжнародного арбітражу.

3.2. Публічний порядок в умовах воєнного стану

У 2024 році ВС конкретизував свій підхід до публічного порядку в умовах воєнного стану⁶. Можна виділити такі кілька актуальних питань практики застосування публічного порядку в Україні:

⁶ "Публічний порядок слід розуміти як сукупність визнаних державою принципів і правил, якщо визнання та виконання арбітражного рішення призведе до порушення цих принципів і правил або у процесуальному плані, або в частині змісту самого рішення". Публічний порядок включає, зокрема, правила, які забезпечують фундаментальні політичні, соціальні й економічні інтереси держави (правила про публічний порядок)" (див. постанову ВС від 4 березня 2024 року, справа № 824/97/22)

(i) *Оборонно-промисловий комплекс.* ВС неодноразово наголошував, що стягнення коштів із підприємств, які забезпечують обороноздатність держави, саме собою не вважатиметься порушенням публічного порядку. У 2024 році зросла кількість справ, що стосуються українських підприємств оборонного сектору. Наприклад, у справі № 824/41/24 про визнання та виконання арбітражного рішення МКАС проти ДК "Укрспецекспорт" ВС зазначив, що стягнення заборгованості з підприємства оборонно-промислового комплексу в період воєнного стану не є підставою для відмови у визнанні та наданні дозволу на виконання цього рішення на території України, оскільки (1) таке підприємство діє як самостійний учасник господарського обороту, а (2) введення воєнного стану не звільняє підприємство від обов'язку з виконання грошових зобов'язань перед контрагентами, і в будь-якому випадку, (3) *"таке рішення тимчасово не підлягає виконанню в зв'язку з зупиненням вчинення виконавчих дій до закінчення воєнного стану"*⁷. Подібні висновки ВС містяться також у справах № 824/64/24 та № 824/72/24.

⁷ ВС далі вказав, що *"можливість впливу рішення арбітражного суду на платоспроможність державного підприємства не може свідчити про порушення таким рішенням публічного порядку України"*.

(ii) *Необхідність установлення причинно-наслідкового зв'язку як передумова для застосування публічного порядку.* У справі № 824/72/24 ВС наголосив, що без конкретних доказів порушення публічного порядку, невиконання контрактів не може автоматично вважатися загрозою для незалежності України. Зокрема, ВС зазначив, що своєчасне надання послуг військового призначення, зокрема ремонт гаубиць М109L, має критичне значення для оборони країни. Проте *"невиконання цих функцій не тягне за собою порушення публічного порядку України, без надання конкретних доказів порушення такого порядку та причинно-наслідкового зв'язку"*.

(iii) *Валютні обмеження.* ВС не визнав валютні обмеження на придбання іноземної валюти для переказу її за кордон, накладені Національним банком України, підставою для порушення

публічного порядку⁸. У справі № 824/8/24, що стосувалася визнання та виконання рішення МКАС, ВС відмовився визнати порушення публічного порядку через обмеження на перерахування коштів за кордон. ВС зазначив, що аргументи про неможливість виконання рішення резидентом через валютні обмеження не впливають на зобов'язання боржника перед контрагентом. Таким чином, твердження про порушення публічного порядку через валютні обмеження було відхилено.

⁸ *Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року "Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану"*

(iv) *Зв'язки з державою-агресором*. На нашу думку, потребує уваги підхід, який продемонстрували суди у справах, де поставало питання про можливе порушення публічного порядку з огляду на походження спірного товару з держави-агресора. Зокрема, у справі № 824/55/24, яка стосувалася визнання рішення МКАС проти державного підприємства про стягнення заборгованості за товар, державне підприємство посилалось на зв'язки кредитора з державою-агресором, що полягали в наявності фактів постачання продукції походження РФ. Київський апеляційний суд, узявши до уваги місце реєстрації кредитора (Швейцарія), не взяв до уваги заперечення боржника щодо країни походження самого товару, зазначивши, що вони *"ґрунтуються на припущеннях"*, а *"даних про те, що кредитор пов'язаний із державою-агресором або її громадянами матеріали справи не містять та боржником таких обставин не доведено"*. ВС ухвалу залишив без змін⁹. Ця ситуація демонструє, що подібні аргументи має належним чином підтвердити боржник, а також, найімовірніше, підняти ще і в процесі арбітражного розгляду справи, у тому числі в контексті можливих санкційних обмежень. Нагадаємо, що у справі № 824/241/2018 ВС свого часу розширив тлумачення публічного порядку і відмовив у задоволенні заяви про виконання арбітражного рішення на підставі лише гіпотетичної можливості, що кошти, стягнуті на користь кредитора, можуть бути використані для погашення його кредиторської заборгованості перед російським контрагентом, який не був стороною арбітражу чи провадження з визнання та виконання арбітражного рішення.

⁹ *На дату підготовки статті повний текст рішення ВС ще не був доступний у базі ЄДРСРУ.*

(v) *Національність арбітра*. У справі № 824/105/24 розглянуто питання скасування рішення МКАС, яке стосувалося стягнення збитків на користь Державного підприємства Міністерства оборони України "Агенція оборонних закупівель". Основною причиною звернення із заявою про скасування були твердження, що призначення арбітра, який є громадянином України, викликає обґрунтовані сумніви в його неупередженості, особливо в умовах воєнного стану та чутливості справи, пов'язаної з національною безпекою, а отже має публічний елемент. Суд установив, що заявник не довів, що призначення громадянина України призвело до упередженого рішення, а поведінка заявника під час арбітражного розгляду свідчить про свідоме використання надуманих підстав для оскарження рішення після отримання негативного для себе результату. Зокрема, Київський апеляційний суд зазначив, що *"така поведінка заявника, який у процесі арбітражного розгляду справи № 86/2024 не заявляв жодних заперечень щодо складу арбітражного суду, у тому числі і заперечень щодо дотримання процедури призначення сторонами арбітрів, а отримавши за результатами арбітражного розгляду невигідне для себе рішення, використав надумані підстави для оскарження у державному суді рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, не відповідає принципу добросовісності"*.

3.3. Обмеження судового втручання

Судова практика 2024 року підкреслила обмеженість повноважень національних судів у перегляді рішень міжнародного комерційного арбітражу, зокрема через недопустимість *"неправомірного судового втручання"*. У своїй практиці ВС послідовно підтверджує, що національні суди не мають права на повну перевірку або переоцінку арбітражних рішень, що важливо для стабільності міжнародного арбітражу (див., наприклад, постанови ВС у справах № 824/23/24 та № 824/47/24, а також ухвалу Київського апеляційного суду у справі № 824/67/24).

У 2024 році було зафіксовано кілька спроб скасування арбітражних рішень, зокрема у справах, що стосувалися нарахування пені та визначення розміру збитків. Наприклад, у справі № 824/67/24 заявник намагався оскаржити рішення МКАС, стверджуючи, що трибунал неправильно розрахував

розмір пені. Проте ВС відмовив у задоволенні цієї заяви, указавши, що предметом позову у МКАС були штрафні санкції, які арбітраж частково задовольнив та не підлягають перегляду національним судом: *"недолік визначений заявником є визначення базової суми, з якої проводився розрахунок, тобто визначення базової суми має прямий зв'язок із розміром штрафних санкцій і впливає на зміст прийнятого рішення МКАС"*. Подібні аргументи заявляв заявник у справі № 824/64/24, які також суди відхилили через порушення меж судового розгляду. Цей підхід контрастує з попередніми висновками ВС у справі № 824/309/21, коли ВС почав аналізувати рішення арбітрів про стягнення збитків, що призвело до скасування рішення МКАС. Отже, висновки Верховного Суду у 2024 році свідчать про зростаючу чіткість у питаннях щодо меж судового контролю над арбітражними рішеннями, що сприяє стабільності та передбачуваності в міжнародному арбітражі.

Тобто тенденції судової практики в Україні у 2024 році свідчать про стійке дотримання принципу невторчання судів у рішення арбітражних установ, що сприяє підтримці довіри до міжнародного арбітражу та залученню іноземних інвестицій. Водночас підприємствам, які працюють в оборонному секторі, варто бути готовими до потенційних спірних ситуацій і враховувати специфіку судової практики в умовах воєнного стану, яка уможлиблює виконання арбітражних рішень проти них.

Отже, 2024 рік став важливим етапом у розвитку арбітражної практики в Україні, відображаючи щораз більше значення арбітражу навіть в умовах воєнного стану.

Міжнародний арбітраж у світі

Міжнародний арбітраж залишається важливим інструментом вирішення транскордонних спорів, який продовжує еволюціонувати й адаптуватися до нових викликів. Кілька основних тенденцій, які спостерігались у міжнародному арбітражі протягом 2024 року, включають:

1. Продовжується посилення впливу санкцій та геополітичних ризиків на арбітраж. Обмеження фінансових операцій та замороження активів створюють правові й практичні бар'єри, знижуючи цінність та ефективність таких рішень. Компанії продовжують вимагати відшкодування збитків за позовами між інвесторами та державою, подають претензії за полісами страхування політичних ризиків та ініціюють суперечки, пов'язані зі зміною клімату. Санкції та контрсанкції, імовірно, ще більше ускладнюють ситуацію, створюючи складні шари паралельних проваджень, вимагаючи від сторін розглянути стратегії зменшення ризиків і відповідальності.

2. Виконання арбітражних рішень залишається викликом як у сфері інвестиційного арбітражу, так і комерційного. Додаткові складнощі виникають, коли одна зі сторін є державним підприємством або спір стосується продукції, яка має стратегічне значення для безпеки держав (наприклад, продукція військового призначення).

3. Протягом 2024 року спостерігалось усе активніше в арбітражі більш досконалих форм ШІ, таких як генеративний ШІ (GenAI) та великі мовні моделі (LLM), що створює нові можливості та ризики в арбітражі. З огляду на це деякі арбітражні інституції, наприклад, Арбітражний Інститут ТПС, у 2024 році вже запропонували необов'язкові правила з використання штучного інтелекту у справах, що вони розглядають.

4. Переглянуті з урахуванням сучасної глобалізації як бізнесу, так і ринку правових послуг Керівні принципи Міжнародної асоціації юристів щодо конфлікту інтересів в міжнародному арбітражі¹⁰.

¹⁰ *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration.*

5. Фінансування арбітражів третіми сторонами (third party funding) продовжує набирати популярності, особливо для інвестиційних арбітражів. Особливо таку опцію активно розглядають компанії в Україні, які постраждали від російської агресії. Водночас в Україні також спостерігається активність фондів, що пропонують фінансування для потенційних інвестиційних арбітражів.

6. Збільшення застосування прискорених процедур та біфуркації арбітражного процесу.

Отже, вищеописані зміни і тенденції в міжнародному арбітражі свідчать про його еволюцію як гнучкого та ефективного механізму вирішення спорів, що здатний відповідати на потреби сучасного

бізнесу й адаптуватися до нових викликів та змін у глобальному правовому середовищі.

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2024

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2024

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2024